

MOSTAFA NÓRA FARIDA

KIZSÁKMÁNYOLÁS ÉS ELLENÁLLÁS A LATIN- AMERIKAI LÍTIUM- HÁROMSZÖGBEN

A tanulmány a lítiumkitermelés és az őslakos közösségek közötti konfliktust vizsgálja Argentína északnyugati részén, a Salinas Grandes térségében. Elsőként a lítiumkitermelés környezeti és társadalmi hatásait elemzi, különös tekintettel az intenzív vízfelhasználás és az ökológiai rombolás helyi gazdaságra gyakorolt következményeire. Ezt követően a tanulmány a Jujuy tartománybeli őslakos közösségek ellenállását tárgyalja, kiemelve a földjogok, a gazdasági önrendelkezés, a kulturális identitás és az autonómia védelmét szolgáló törekvéseket és gyakorlatokat. Az elemzés rávilágít arra, hogy a lítiumkitermelés a globális kapitalista világ gazdaságba illeszkedve hozzájárul az ökológiai és társadalmi egyenlőtlenségek újratermeléséhez. Miközben a zöld átállás narratívája sikeresen fedi el, hogy a globális lítiumkereslet növekedésével a kitermelés negatív következményei elsősorban a helyi közösségeket érintik.

Amikor a híradások 2023 júniusában arról számoltak be, hogy a világ egyik legnagyobb lítiumkészletével rendelkező Jujuy tartományban a rendőrség erőszakkal lépett fel az őslakos közösségek tüntető tagjaival szemben, szereztem tudomást először az argentinai lítiumbányászatról. A demonstrációk kiváltó oka az volt, hogy Gerardo Morales tartományi kormányzó előzetes társadalmi egyeztetés nélkül, mindössze másfél óra leforgása alatt fogadtatta el a tartományi alkotmány őslakos közösségek jogait több ponton is súlyosan csorbító módosítását. Egyrészt felhatalmazta a kormányzót arra, hogy az érintett őslakos közösségek bevonása nélkül döntsön a természeti erőforrások – így a lítium – kiaknázásáról. Másrészt büntetendővé tette a nyilvános tiltakozások különböző formáit, például a demonstrációkat és útlezárásokat (Tierra Viva 2023). Az eljárás súlyos aggályokat vetett fel

nemzeti és nemzetközi szinteken egyaránt, ugyanis sérti az őslakos népek azon, nemzetközi normákban lefektetett jogait, hogy részt vehessenek az őket érintő döntéshozatali folyamatokban (AIDA 2024).

A földjeiket érintő konzultációs jog elvétele ellen a helyi közösségek demonstrációk szervezésével próbáltak fellépni. A rendőri brutalitásról készült felvételek és a jogfosztás ténye mély hatást gyakoroltak rám, ezért úgy döntöttem, Jujuyba utazom, hogy közvetlen tapasztalatokat szerezzek az őslakos közösségek helyzetéről és a lítiumbányászat társadalmi következményeiről.

A jelenleg használt és fellelhető, nem megújuló fosszilis erőforrások készleteinek folyamatos csökkenése következtében a lítium rövid idő alatt stratégiai jelentőségű erőforrássá vált a globális piacon. A korábban olcsón és nagy mennyiségben elérhető fosszilis energiahordozók kitermelése annyira költségessé vált, hogy már a kitermelő vállalatok profitabilitását fenyegette. Ezzel szemben a lítiumalapú energiatárolás egyre inkább kulcsfontosságú alternatívát jelent a globális felmelegedés elleni küzdelemben. Ennek következtében a lítium iránti kereslet ugrásszerű növekedése nemzetközi versenyt indított el a kitermelés és a feldolgozás terén, alapjaiban alakítva át a korábbi energiapiacot. Mindez a hatalmi viszonyokból fakadó gazdasági függőségek újrarendeződését eredményezte a nemzetközi energiapiacra, a nyersanyagban gazdag perifériatársaságok és a világ gazdaság centrumait tekintve egyaránt. A lítium kérdés háttérben zajló politikai, gazdasági és társadalmi események elemzése segíthet jobban megérteni az így kialakult helyzetet.

Jujuyban két hónapot töltöttem a Salinas Grandes-i sóföld mentén élő őslakos közösségekben, akik növekvő aggodalommal figyelték a környezetük gyors átalakulását. Hamar világossá vált számomra, hogy ellenállásuk nem csupán a lítiumbányák okozta környezetpusztítás megfékezésére irányul, hanem mélyebb gyökerei vannak: a kulturális örökségük védelme melletti kiállás. Az Andok-menti kolla, kecsua, aymara őslakos közösségek társadalmi berendezkedésében és mindennapi gyakorlataiban kiemelt helyet foglal el a természettel való kölcsönös kapcsolat. E viszony középontjában a Pachamamához, azaz a mindenütt jelenlévő, Földet megszemélyesítő istennőhöz, a „Földanyához” fűződő kötelék áll. A hétköznapiak részét képezik a természetnek hálát adó rituálék

– ezek mögött pedig az életet az egyetemes és folyamatos körforgás részeként értelmező szemléletmód húzódik. A természet learatása előtt például először kifejezik hálájukat a természet felé, amiért az megajándékozta őket, és egyúttal áldoznak is a jövőbeni bőség reményében. Így a külföldi tőkések és a helyi politikai érdekcsoportok együttes fellépése nemcsak a környezetben okoz visszafordíthatatlan károkat, hanem az őslakos közösségek társadalmi berendezkedésben és munkaszervezésében is.

Tanulmányomban az argentin Jujuy tartományban élő őslakos közösségek lítiumkitermeléssel szembeni ellenállására összpontosítok. Kutatásom során a lítiumkitermelés folyamatának részletes bemutatásán keresztül elemzem annak a környezetre és az őslakosok közösségekre gyakorolt társadalmi hatását. Célom felhívni a figyelmet arra, hogy az elektromos járművek terjedésének világgazdasági hátterében láthatatlanok maradnak azok a kultúrák és társadalmak, amelyeket leginkább veszélyeztet az előbbi alapját adó energiapiaci átalakulás. Ugyanis évszázados múltú visszatekintő társadalmi berendezkedésük, életmódjuk és tudásuk forog kockán. Az elektromos autópár szempontjából kulcsfontosságú lítiumbányászat környezetterhelő, az őslakos közösségekkel szemben kizsákmányoló folyamat, amely a tőkefelhalmozás mintáját követi. A helyiek ellenállása, a kapitalista rendszerrel szembeni kritikájuk és autonómiájuk megőrzése iránti elkötelezettségük mind motivációt jelentettek e tanulmány elkészítésében.

A KITERMELÉS KÖRNYEZETI ÉS TÁRSADALMI HATÁSA AZ ŐSLAKOSOK FÖLDJÉN

A Lítium-háromszög néven ismert térség Latin-Amerikában, az Andok magashegyi fennsíkján helyezkedik el Bolívia, Argentína és Chile határvidékén. Ez a terület a Föld egyik legszárazabb vidéke, ahol a rendkívül alacsony csapadékmennyiség, a tengerszint feletti magasság és a napi hőingás mértéke által kialakult természeti közegben helyezkednek el azok a sóföldek is, amelyek mélyén az ismert globális lítiumkészlet ötvenhárom százaléka található.

A három említett ország esetében ugyan a lítium stratégiai erőforrásnak számít, ám ez nem jelenti azt, hogy ők termelik ki és értékesítik a világpiacon. Országokként különböző politikai-gazdasági modellt alkalmaznak, így eltérő a kitermelés módja, a helyi haszon mértéke és a környezetvédelmi előírások betartása is, ahogy azt ebben a lapszámban Leandro M. Bona, Mariano Féliz és Juan Francisco Nuñez Silva da Luz dél-amerikai fókuszú tanulmányai is bemutatják. Mindhárom országban közös azonban, hogy a lítiumkitermelés őslakos közösségek földjén zajlik, akik a földjeikhez és a vízhez való joguk megsértése miatt különböző ellenállási mozgalmakat szerveztek.

A sóföldeken történő kitermelés olcsóbb hozzáférést biztosít a lítiumbánya-tulajdonosok számára, mint a keménykőzetes bányászat, ugyanis a sóföldeken zajló munkafolyamatban kulcsfontosságú elemet – a víz elpárologtatását – a Nap végzi. Amellett, hogy lítiumban gazdag terület, a vidék a kitermeléshez is kedvező körülményeket biztosít, mivel a szárazság és a magas napsütötte órák száma elősegítik a gyors párologtató. A kitermelés és az olcsó természeti erőforrásokhoz való hozzáférés szempontjából ez jelentős előny, mivel míg a bányászat dinamikusabb ütemű termelést biztosít, a nyersanyag előállítás összeségében drágább (lásd Moore 2019). A kitermelés környezeti árát viszont a helyiek fizetik meg. Az intenzív vízfelhasználás ugyanis súlyos vízhiányhoz vezet, amely veszélyezteti a lokális mezőgazdasági termelést és állattartást, alapjaiban rendítve meg a megélhetés hagyományos formáit. Ráadásul a lítiumkoncentrátum előállítása érdekében a kitermelés során emberi fogyasztásra alkalmas vizet párologtatnak el. A teljes rendszer éves szintű édesvíz vesztesége minimum 1,8 milliárd liter víz (Wetlands 2021, Sticco 2018a). Mivel egy átlagos elektromos autó akkumulátora 8-10 kilogramm lítiumot tartalmaz, egyetlen elektromos autó előállítása során nagyjából 18 ezer liter édesvíz kerül felhasználásra (Rónay 2021).

E kedvezőtlen környezeti feltételek közepette válik különösen súlyossá az, hogy a lítiumkitermeléshez nagy mennyiségű édesvizet vonnak el, miközben a kitermeléshez használt vegyi anyagok – például a kalcium-oxid, a nátrium-karbonát, a sósav, valamint komplexképző szerves vegyületek – a talaj és a felszín alatti vízkészletek szennyezésével további kockázatot hordoznak (Secretaría de Minería de la Nación

2021; Marconi és Clark 2023). Ez a kettős hatás – a vízkészletek túlhasználata és a vegyi anyagok által okozott szennyezés – az ökológiai kockázatokat társadalmi és kulturális konfliktusokkal kapcsolja össze, amelyek a lítiumkitermelés egész dinamikáját meghatározzák.

A VÍZHEZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS TÁRSADALMI EGYENLŐTLENSÉGEI

A helyiek elmondása szerint évente mindössze két hónapot ölel fel a csapadékos időszak, és az év további részében vízellátási problémákkal kell szembenézniük. Ez különösen az aszályos időszakokban válik kritikussá, amelyet tovább súlyosbít, hogy a vízellátás nemcsak a felszíni és felszín alatti vízkészletek mennyiségétől, hanem azok elosztásától, és a tényleges hozzáférés lehetőségeitől is nagyban függ.

A térség területi adottságaiból kifolyólag a vízhez való hozzáférés egyenlőtlen és korlátozott. A nagyobb városokban, például San Salvador de Jujuyban vagy Humahuacában, ahol korábban kiépítették a vezetékes vízálózatot, a vízellátás stabilabb, míg a vidéki, elszigetelt kisközösségek, ahol ez hiányzik, különösen kiszolgáltatott helyzetben vannak. Ezeken a területeken a lakosság elsősorban fúrt kútból nyeri a mindennapi élethez, illetve a mezőgazdasági tevékenységekhez szükséges vizet. Mivel a térség lakosságának jelentős része földművelésből és állattartásból tartja fenn magát, megélhetésük szorosan összefonódik a vízhez való folyamatos és biztonságos hozzáféréssel. A vízforrások csökkenése így egzisztenciális fenyegetést jelent a számukra.

KÖRNYEZETI ÉS EGÉSZSÉGÜGYI HATÁSOK

Az előzőekben említett vegyi anyagok használata a lítiumkitermelés során tovább fokozza a környezeti terhelést, amely nemcsak a vízkészletek minőségét érinti, hanem közvetlenül hat a helyiek mindennapi életére is. A negatív következmények a mezőgazdaságban és az állattartásban is érzékelhetők, a talaj destabilizációja, a folyók sótartalmának növekedése és kiszáradása közvetlenül veszélyezteti a megélhetés

alapjait. A lítium kinyerése során különböző vegyi anyagok juthatnak a levegőbe, a talajba és a felszín alatti vízkészletekbe, tovább növelve a környezeti terhelést és a vízminőség romlásának mértékét. Emellett a kitermelésben dolgozók közvetlenül is érzik a levegőbe kerülő szennyező anyagok káros hatásait, amelyek kezdetben fokozott légzési problémákként jelentkeznek (Simpkins 2021).

A HELYI GAZDASÁGOK ÁTALAKULÁSA

A környezeti és egészségügyi hatások mellett a lítiumkitermelés a helyi gazdaság szerkezetére és a hagyományos megélhetési formákra is jelentős nyomást gyakorol. A térség több őslakos közösségének összefogásával létrehozott üzemek rövid ellátási láncban, a sóföldekről állítják elő a fogyasztásra alkalmas konyhasót és forgalmazzák a régióban. A lítiumbányák térnyerésével veszélybe kerülnek a sófeldolgozók, a helyiek bevételi forrásai. Ily módon a lítiumbányászat meggyengíti vagy felszámolja a lokális kisvállalkozásokat, így kényszerítve a helyieket a munkaerőpiacon elfoglalt szerepük újrapozicionálására. Ezért az őslakos közösségek attól tartanak, hogy további kitermelési területek megnyitása visszafordíthatatlanul veszélyeztetné hagyományos megélhetési formáikat.

A turizmus szintén kiemelkedő szektor a helyiek munkalehetőségeinek és bevételi forrásainak szempontjából. A Lítium-háromszög térsége egy különleges természeti jelenségéről ismert, amely csak az év egy meghatározott időszakában figyelhető meg. A hatalmas kiterjedésű, vakítóan hófehér sóföldeket az esős évszakban vékony vízréteg borítja be, amely az eget visszatükrözve türkiz árnyalatú, szürreális tájat eredményez. Ez a valószerűtlen látvány népszerű turisztikai célponttá tette a sóföldeket, különösen az esős időszakban. Ezt felismerve a helyiek számos, a turizmusra épülő vállalkozást, szolgáltatást hoztak létre, amelyekből azonban – részben a turizmus szezonális jellege miatt – nem származik stabil bevételük. Salinas Grandes-i tartózkodásom során a helyiek arról számoltak be, hogy az utóbbi években a világjárvány alatt szinte teljesen megszűnt a turizmus, amelynek válságos helyzetét érezhetően tovább mélyítik a lítiumbányákról terjedő hírek.

KULTURÁLIS SPIRITUÁLIS KONFLIKTUSOK

A kitermelés szakrális jelentőségű területeket is veszélyeztet, amelyek kulturális szempontból pótolhatatlan értéket képviselnek a helyi közösségek számára. A sóföldek spirituális helyszínei a kecsua és aymara népeknek, akik évszázadok óta élnek a Lítium-háromszögben pásztorkodásból, mezőgazdaságból és kézművességből. Az Andok menti törzsek kultúrkörének centrumában a Pachamama, vagyis a Földanya áll. E közösségek a Földdel való viszonyt gyakran kölcsönösségen, és nem birtokláson alapuló kapcsolatként értelmezik, amelyben az ember nem uralkodik a természet felett, hanem szervesen együtt él vele. Így a természeti környezet kisajátítása vagy annak tulajdonba vétele nehezen összeegyeztethető az értékrendjükkel. Emellett az őslakosok jogilag nem tulajdonosai a földeknek, hanem részvételi és konzultációs joguk van a területeket érintő kérdésekben. A sóföldek bányáinak környezetkárosító folyamatai tehát nemcsak a helyi közösségek természetes életfeltételeit veszélyeztetik, hanem kulturális értékeikkel és világlátásukkal is konfliktusba kerülnek, kiváltképp, ha figyelembe vesszük, hogy lítiumbányászat sok esetben a kecsua és aymara nép szent földjén történik, amely évtizedekig a közösségek nem hivatalos védelme alatt állt.

ARGENTÍNA, A LÍTIUM NAGYHATALOM

Argentína északnyugati részén, az Andok-hegység mentén három tartományban találhatóak az ország legnagyobb sóföldjei. 2024-ben összesen 90 aktív lítiumkitermelési projekt zajlott itt (López Steinmetz 2024), ami jelentős növekedést jelent a 2023-as év 49 projektjéhez képest. Ezek az óriási beruházások több mint 762 ezer hektáron zajlanak (López Steinmetz 2024), mintegy másfél budapestnyi területet hasítva ki a természetből. A projektekhez kapcsolódó koncessziók azonban ennek többszörösére, közel 3 millió hektárra terjednek ki – ez körülbelül Magyarország területének egyharmada – jócskán meghaladva a sósíkság tényleges méretét.

A LÍTIUMKITERMELÉS DECENTRALIZÁLT POLITKÁJA
ÉS A NEMZETKÖZI TŐKE SZEREPE

Argentínában az első sóföldek feltárása 1969 és 1974 között zajlott az argentin állami vállalat a Fabricaciones Militares (*Dirección General de Fabricaciones Militares*, Katonai Gyártások Főigazgatósága) irányítása alatt (Fornillo 2018). Az első lítiumkitermelési koncessziót 1976-ban az egyesült államokbeli vegyipari vállalat, az FMC leányvállalata, a Minera del Altiplano részvénytársaság szerezte meg (Fornillo 2018). A vállalat mai napig meghatározó szereplője az argentin lítiumiparnak, az utóbbi években már a Livent Corporation név alatt. Az 1990-es évek végén új külföldi cégek jelennek meg Argentínában, hogy a különböző sóföldek lítiumbányászatának tulajdonjogát megszerezzék. Például a kanadai Dajin Resources Corp. is hozzáférést kívánt szerezni a Salinas Grandes sóföld lítiumkészleteihez. A helyi közösség erős összefogással és ellenállással elérte, hogy a lítiumkitermelés csak az őslakosok beleegyezésével történhessen meg a földjeiken. Tárgyalásokat folytattak önkormányzati és tartományi vezetőkkel, útlezárásokat szerveztek, valamint jogi úton is felléptek: először a nemzeti Legfelsőbb Bíróságon, majd az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróságon. Bár nem született egyértelmű ítélet és nem kapták meg a teljes rendelkezési jogot a terület felett, a kanadai cég végül lemondott a terület használatáról, ami a közösség számára egyértelmű sikernek számított (Fornillo 2015). Az őslakosok közös ellenállásának kulcsszerepe volt abban, hogy ezek a környezeti szempontból sérülékeny, kulturálisan érzékeny és többnyire lakatlan területek ne váljanak ipari célú helyszínné. Ez a részleges, de szimbolikus szempontból jelentős siker megerősítette őket a szervezett fellépés további szükségességében.

Ennek szellemében a Salinas Grandes mentén élő közösségek 2010 óta szervezeten dolgoztak számos környezetvédelmi és civil szervezettel együttműködve, hogy hatékony stratégiákat alakítsanak ki érdekeik érvényesítésére. Ekkorra már igen erőteljessé vált a területeikre igényt tartó vállalatok felől érkező nyomás, akik a lítiumkitermeléshez szükséges engedélyek megszerzésére törekedtek. A helyzetet árnyalta, hogy a lítiumipari cégek az argentin állam és a tartományok

beleegyezését is megnyerték. Az őslakosok erre való válaszként fogalmazták meg hivatalos jogi követeléseiket közösségeik és földjeik védelmében. Ez a Kachi Yupi konzultáció, amely „az őslakosok önrendelkezési elvét védelmezi, hogy maguk döntsenek saját sorsukról mint kollektív, jogokkal rendelkező, méltó, szabad és teljes jogú alanyok” (Solá 2016: 216, saját fordítás). Ezen felül a dokumentumba foglalás lehetőséget teremtett arra, hogy a közösségek egységes álláspontot képviseljenek, és hatékonyabban érvényesítsék jogaikat a lítiumbányák engedélyezésével szemben a nemzeti és tartományi hatóságok előtt. A konzultációban megfogalmazott elvek és ellenállási stratégiák szolgáltak alapul a tervezett lítiumbányák elleni 2012-es, 2015-ös és 2019-es küzdelmekhez is (FARN 2012, 2020).

A Salinas Grandes térségében zajló lítiumkitermelés és a helyiek ellenállása szempontjából fontos fordulópontot jelentett a 2015-ös kormányváltás. Az új, jobboldali elnök, Mauricio Macri hivatalba lépése után célul tűzte ki, hogy multinacionális vállalatokat vonzzon az országba, és ennek érdekében támogatta a nyersanyag-kitermelést és annak piaci értékesítését. A 2015-ös választás nemcsak az állami, hanem a tartományi politikában is változásokat hozott, ugyanis ekkor került kormányzói pozícióba Gerardo Morales, aki, noha megválasztása után szimbolikusan elfogadta az őslakosok konzultációhoz való jogát (Fornillo 2018), 2023-ban megfosztotta őket a jogtól, hogy beleszólhassanak földjeik feletti rendelkezésbe.

A tartományi alkotmány módosításával eltörölte a hatóságok azon kötelezettségét, hogy bármilyen területi döntés előtt egyeztetniük kelljen az őslakos közösségekkel, ezzel a lítiumipari cégeknek kedvezve. A jogfosztásra reagálva a jujuyi őslakosok válaszul megszervezték a *Tercer Malon de la Pazt*, történelmük harmadik békemenetét. A békés demonstráció keretében közel 2000 kilométert gyalogoltak, hogy Buenos Airesbe érkező a kormánytól követeljék jogaik visszaállítását a tartományi alkotmányba. Egyúttal tiltakoztak az őket és földjeiket érő jogsértések és kizsákmányolás ellen, valamint felhívták a figyelmet azokra a súlyos társadalmi és ökológiai problémákra, amelyeket a lítiumkitermelés okozhat az őslakos közösségek lakta területeken.

A JUJUYI ÓSLAKOS KÖZÖSSÉGEK ELLENÁLLÁSA

Kutatásom keretében 2023 augusztusától három hónapon át két helyszínen dokumentáltam az óslakos közösségek ellenállási mozgalmát. Az első helyszín Jujuy tartományban, Purmamarca településén és a Salinas Grandes sóföld közelében volt, ahol kétszer öt napot töltöttem a helyi kolla, aymara és kecsua közösségek tagjaival, amely lehetővé tette a résztvevő megfigyelés módszertanának használatát.

Purmamarcában, ahol az egyik legnagyobb és leghosszabb ideig tartó ellenállási mozgalom szerveződött, az útlezárások szervezőivel és résztvevőivel találkoztam. Jellemzően Jujuy különböző településeiről, néhányan pedig Argentína más részeiről jöttek, hogy szolidaritásukat fejezzék ki a lítiumkitermelés ellen tiltakozó közösségekkel. A tüntetésekhez idős és fiatal résztvevők egyaránt csatlakoztak, akiknek csoportjaival két helyszínen is találkoztam: egyrészt a Purmamarca határában létrehozott útlezáráson, és a mellette ideiglenesen kialakított táborhelyen, másrészt a településen. Mindkét helyszínen lehetőségem nyílt interjúk készítésére is.

A jujuyi események másik meghatározó színtere a Salinas Grandes sóföld közvetlen közelében szervezett ellenállás volt, ahol a közeli tanyák lakói és kisebb óslakos közösségek tagjainak sikerült kieszközölnie a sóföldre bevezető út lezárását.

Első jujuyi tartózkodásom időszaka éppen az országos előválasztásokat megelőző napokra esett. Ekkor több alkalommal is szemtanúja voltam, ahogy a rendőri erők a helyszínre érkezve megkísérlik a tábor felszámolását és az útlezárásokhoz felhasznált torlaszok eltávolítását, a közelgő választások gördülékeny lebonyolítására hivatkozva. A tüntetők válaszul folyamatos váltásban virrasztottak a táborokban, hogy fenntartsák az akkorra már ötvenöt napja tartó útlezárást, és lelassítsák a hivatalos szervek közbelépését.

A terepmunkám második fontos helyszíne Buenos Aires volt, ahova a Tercer Malón de Paz menet augusztus elsején, a Földanya napjának ünnepén érkezett meg. A fővárosban, Argentína politikai és gazdasági központjában a tiltakozás új formát öltött: számtalan idős, illetve családos óslakos vert tábor a Legfelsőbb Bíróság épületével szemben, hogy az ország vezetőivel tárgyalhassanak a lítiumbányászat kizsákmányoló és környezetkárosító folyamatairól,

valamint a törvény visszavonásáról. Buenos Airesben három hónapon keresztül rendszeresen ellátogattam a tüntetőkhez.

AZ ELLENÁLLÁSI MOZGALOM FŐ CÉLJAI

A FÖLDJOGOK MEGŐRZÉSE

A helyiekkel készített interjúim alapján egyértelmű, hogy az ellenállásban résztvevők körében konszenzus övezte fellépésük legfőbb célját, a Salinas Grandes térségére vonatkozó tulajdonjog visszaszerzését. A résztvevők alapvető követelésként fogalmazták meg, hogy az argentin- és a tartományi kormányzat ismerje el a területhez fűződő kollektív tulajdonjogukat. Ugyanakkor arról megoszlottak a vélemények, hogy az ellenállás olyan formái, mint az útlezárás, békemenet vagy a különféle tüntetések valóban képesek-e hatékony politikai eredményt elérni és érdemben befolyásolni a döntéshozókat. A helyiek egy része úgy vélte, ezek az eszközök alkalmasak a nyomásgyakorlásra, míg a közösség szkeptikusabb része nem hitt abban, hogy a politikai vezetők érdemben reagálnának az akciókra. A stratégiai viták közepette előtérbe került a konzultációs jog visszaállításának igénye, amely szélesebb konszenzust élvezett, és a helyiek többsége ezt tartotta a realisabbnak célnak. Ez a törekvés arra irányult, hogy a 2023 júniusáig érvényben lévő, a közösségek konzultációs jogát biztosító rendelkezések értelmében a hatalom ismét köteles legyen egyeztetni velük a területeiket érintő ügyekben. Nagy csalódottság övezte a tényt, hogy újfent meg kell küzdeniük egy egyszer már elnyert jogért – ez a csalódottság vált a tiltakozás fenntartásának egyik legerősebb mozgatórugójává.

Lakhatás, földtulajdon és energiaszegénység kérdései

Az interjúim során világossá vált, hogy a jujuyi őslakos közösségek tagjai rendkívül fontosnak tartják a Pachamamával való kölcsönös, horizontális viszony kialakítását, ami alapjaiban határozza meg a földtulajdonhoz, a lakhatáshoz, valamint az erőforrásokhoz való viszonyukat is. A közösségi ethosz számára a föld magántulajdonba

vétele értelmezhetetlen, a birtoklás fogalma ugyanis hierarchikus viszonyt feltételez a természettel szemben, amely ellentmond a Pachamamához fűződő egyenrangú kapcsolatra épülő törekvéseknek. A föld nem egyszerűen gazdasági erőforrás, hanem a közösségi lét alapja, szakrális tér és saját jogán aktív szereplő. Ez a szemlélet a mindennapi térhasználatban is megnyilvánul: alig vannak elkerített telkek, a helyi lakosság döntő része pedig vályogházakban él, természetes alapanyagokat használva, amelyek illeszkednek a környezethez. Ezt a szemléletet tükrözve a purmamarcai útlezárásokon egy húszas éveiben járó helyi férfi így fogalmazott: „Nekünk a hegyek a nagyszüleink. A családtagjait az ember pedig nem sajátíthatja ki. Ha útmutatásra van szükségünk, mi a hegyekhez fordulunk tanácsért.”

Ironikus módon az utóbbi évtizedekben a növekvő piaci nyomás és az állami politika hatására mégis egyre többen kényszerülnek elfogadni a globális kapitalista világrendszer gazdasági és jogi logikáját – amely a földet elsősorban gazdasági tényezőként kezeli –, hogy érvényesíthessék kollektív jogaikat és megvédhessék autonómiájukat. A földtulajdon hiánya ugyanis növeli a létbizonytalanságot, amely közvetlenül veszélyezteti a lakhatás biztonságát is. Ez a kettősség a Salinas Grandes-i ellenállási stratégiák egyik legnagyobb kihívása.

Az interjúkból kiderült, hogy a fiatalabb generáció tagjai közül sokan elköltöznak a fővárosba vagy a tartományi fővárosba a jobb megélhetés, munkalehetőségek és oktatás miatt, ezzel eltávolodva őseik hagyományos életformájától. Emellett vannak olyanok is, akik a magántulajdon jogi kereteit praktikusabbnak tartják, noha ez nem feltétlen jelenti a természethez való viszony teljes átértékelését. A fiatalabb generáció körében számos alkalommal felmerült annak dilemmája, hogy a lítiumbányákban vállalt munka és vele járó stabil jövedelem valós előrelépést és életminőség-javulást jelentene-e a számukra, vagy pedig a kultúrájuk elárulása lenne.

A területi jogokért folytatott küzdelem nemcsak kulturális vagy identitáspolitikai tétként jelentős, hanem közvetlenül összefügg a mindennapi lakhatási feltételek biztosításával is. Az energetikai infrastruktúra jelenlegi állapota kiválóan illusztrálja ezt a helyzetet. Jujuy régiója az állami fejlesztéspolitika periferiájára szorult egészen addig, amíg világossá nem vált, hogy jelentős értékű nyersanyag található itt. A nyersanyag iránti érdeklődés azonban nem járt együtt

a helyi közösségek számára kedvező infrastrukturális beruházásokkal, az energetikai hálózat fejlesztésének és karbantartásának hiánya például gyakori áramkimaradásokat eredményez a térségben. A helyiek szerint nemcsak a kiszámíthatatlan energiaellátás okoz nehézséget, hanem a hálózati eszközök elöregedése is, amely gyakran balesetveszélyes meghibásodáshoz vezet, veszélyeztetve a helyiek lakhatási biztonságát. Több érintett beszámolt róla, hogy a kisebb háztartási meghibásodásokat be sem jelentik, mivel a hivatalos ügyintézéshez a tartományi székhelyre kellene utazniuk, amelynek útiköltsége meghaladja a keletkezett kár mértékét. Annak ellenére, hogy a helyiek az adminisztrációs kiszolgáltatottsággal, az instabil energiaellátással és a később tárgyalt kilakoltatás veszélyével is szembesülnek, elkötelezettek földjeik védelme mellett.

Mindez jól példázza azt a mélyen gyökerező, rendszerszintű egyenlőtlenséget, amelyet a fellendülő lítiumipar csak megerősít. A globális energiatárolási technológiák kulcsfontosságú nyersanyagának, a lítium kitermelésének helyszínén éppen azok az emberek szenvednek energiaszegénységtől, akiknek földjéről ez a létfontosságú nyersanyag származik.

„Igen az életre, nem a lítiumra”

2020 óta drasztikus változás tapasztalható a térség felszíni vízkészleteiben, amit mind a Salinas Grandes-i, mind a purmamarcai közösségek tagjai többször megerősítettek beszámolóikban azzal, hogy a magashegyi területeken lehulló hó mennyiségének jelentős csökkenése miatt a folyók vízhozama is visszaesett.

Korábban 7-8 hónapon át tudták hasznosítani a folyóvízkészleteket, ám mára ez az időszak mindössze 2-3 hónapra rövidült. A helyiek ezt a természetben végbemenő változást a globális felmelegedéssel és a nagyipari tevékenységekkel hozzák összefüggésbe. Többek között ezért is utasítják el tudatosan a lítiumkitermelést, valamint minden olyan gazdasági tevékenységet, amely tovább súlyosbítja a szárazságot. Tartanak attól, hogy ezek a beavatkozások felgyorsítják a felszín alatti ivóvizek elpárolgását, veszélyeztetve ezzel a közösségek egyetlen kiszámítható vízforrását és felborítva a térség ökológiai egyensúlyát.

GAZDASÁGI ÖNRENDELKEZÉS
ÉS A HELYI JÖVEDELEMFORRÁSOK MEGŐRZÉSE

A Salinas Grandes-i térség mintegy negyven közösségében a megélhetési formák jelentős diverzitást mutatnak. A különböző csoportok mezőgazdasággal, állattartással, kézművességgel, sókitermeléssel és turisztikai szolgáltatásokkal biztosítják megélhetésüket. Ezek a tevékenységek jellemzően egyéni vagy családi vállalkozások formájában működnek, amelyek a közösségi önrendelkezés gazdasági alapjait jelentik. A régióban nem jellemző a klasszikus értelemben vett alkalmazotti munkaviszony, a purmamarcaiak és a Salinas Grandes közelében élők többsége saját maga, illetve családja révén szervezi meg munkavégzését és bevételét. A turizmusban dolgozók túlnyomó többsége is saját, vagy családi tulajdonú vállalkozást működtet, így tevékenységük önfoglalkoztatáson alapul. Jellemzően ezek a családok rendelkeznek a turisztikai célú vállalkozásokhoz szükséges infrastruktúrával is, mint például vendégház, étterem, vagy a piacokon történő élelmiszer értékesítést lehetővé tevő árusítóhely. Továbbá sokan vannak, akik ennél kisebb léptékben vesznek részt a helyi turizmusban, például házi készítésű helyi ételek közvetlen árusításával. A turizmus pozitív hatásai a kézművesek számára is érzékelhetők: kézzel készített termékeiket, szötteket, ékszereket, kerámiákat a piacokon árusítják vagy ismerősökön keresztül üzletekben értékesítik. Ezek a gyakorlatok mellett, hogy hozzájárulnak a helyi gazdaság élénkítéséhez, aktívan támogatják a kulturális örökség megőrzését is.

A térség gazdasági struktúrájának sokrétűsége ellenére a lítiumkitermelés közös fenyegetés a purmamarcai és a Salinas Grandes környéki közösségek számára, amely összehangolt ellenálláshoz vezet. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy bár társadalmi helyzetük nem feltétlenül mutat éles eltérést, az érintettek különböző megélhetési stratégiákat alkalmaznak, így a lítiumkitermelés hatásai is máshogyan érinthetik őket. A turizmusból élők, a sókitermelők, az idősebb gazdálkodók, illetve a stabil megélhetésre vágyó fiatalok különböző módokon érzékelik a lítiumkitermelés problémáját. Akik közvetlenül a turizmusból tartják fenn magukat, elsősorban gazdaságilag érzik magukat fenyegetve. A helyiek jelentős, hagyományos gazdálkodási tevékenységet folytató része a vízkészletek szennyezése miatt aggódik, ami az önellátásuk elvesztésének lehetőségével fenyeget. Ők jellemzően

az idősebb generáció tagjai, akik a közösség hagyományos megélhetési formáiból élnek, mint a kézművesség, növénytermesztés és állattartás, amely főként juh- és lámatartást jelent. A sóföldön végzett sókitermelés pedig olyan fontos megélhetési forma, amely nemcsak hagyományos módon biztosít anyagi javakat az őslakosok számára, hanem közösségi szemléletű bevételi forrást is képez. A helyiek által létrehozott szövetkezetek generációk óta biztosítanak a nagypartól független megélhetést az itt élőknek, akik a teljes munkafolyamatot – a só kitermelésétől a feldolgozásán át egészen az értékesítéséig – saját maguk végzik. Kisléptékű, fenntartható gazdasági modellekben gondolkodnak, ezért rövid ellátási láncot építettek ki. Az egyik szövetkezeti dolgozó arról számolt be, hogy korábban teljesen bevett szokásnak számított, hogy a nagyszülei az így előállított sót a közeli városokban el tudták cserélni olyan árukra, amire a családnak éppen szüksége volt. Bár ez mára megváltozott, a só értéke visszaesett, a cserekereskedelem helyébe pedig a pénzforgalom lépett, ebből a szellemiségből kiindulva igyekeznek minél hagyományosabb és humánusabb léptékben vinni piacra az árut. A lítiumkitermelés következtében nemcsak a só értékesítése lehetetlenül el, hanem egy olyan gazdasági modell kerül veszélybe, amely mellett a közösség generációk óta elkötelezett.

Ezek a különbségek árnyalják ugyan a szereplők motivációit, de nem gyengítik az ellenállás szervezeti működését – sőt, az eltérő háttérű résztvevők különböző szerepeket vállalnak a tiltakozásban. Egyesek például közösségi eseményeket szerveznek, mások logisztikai feladatokat látnak el, segítik a tudásmegosztást a helyiek között, vagy jogi- és médiaképviselőt biztosítanak. Az ellenállás tehát nem egységes tömbként, hanem különböző tevékenységi körökből érkező szereplők közösségeként működik, akiket a közös cél tart össze. A lítiumkitermelésből fakadó veszélyek – például a közösen használt terek elvesztése, a tájkép átalakulása, illetve a vízkészletek szennyezése vagy elpárologtatása – mindenkit fenyegetnek, függetlenül attól, hogy ki milyen gazdasági tevékenységet folytat. Ennek köszönhető az is, hogy nem alakultak ki éles érdekellentétek a résztvevők között. A purmarcaiakat erős közösségi összetartozás jellemzi, amely meghatározó szerepet játszik identitásukban, ugyanakkor nem zárja ki a máshonnan érkező nézetek befogadását – ezt jól példázza a faluban élő számos betelepült lakos jelenléte is.

Jujuyban nem minden településen, nem minden közösségben jött létre ilyen határozott és egyhangú ellenállás a lítiumkitermeléssel szemben. Egyes településeken, ahol a lítiumipari cégek a megjelenésüket összekapcsolták fejlesztéspolitikai és kompenzációs ígéretekkel – ingyenes, megbízható egészségügyi ellátással, javuló infrastruktúrával, stabil munkahelyekkel –, ott a helyiek támogatottságát is nagyobb eséllyel nyerték el. A lítiumkitermelő projektek iránti nyitottság akkor is kedvezőbben alakult, amikor a cégek közvetlenül a közösségeket keresték meg, és a döntést nem felülről, állami vagy tartományi politikai döntésen keresztül kényszerítették rájuk.

AZ AUTONÓMIA FENNTARTÁSA

Az őslakosok konzultációs jogainak megvonása komoly veszélyt jelent lakhatási biztonságukra és gazdasági berendezkedésük tőkefelhalmozást elvető logikájára. Ennek oka nem önmagában a zöld átállás nyersanyagigénye, hanem az, hogy a keresletet gyakran profitorientált cégek elégítik ki kizsákmányoló módon, figyelmen kívül hagyva a helyi közösségek érdekeit. A jujuyiak úgy érzik, állandó fenyegetettségben élnek: a már eleve korlátozott jogaiktól is megfosztották őket, így nincs lehetőségük arra, hogy szabadon beleszóljanak az életüket meghatározó döntésekbe. A Buenos Aires-i tüntetésen az őslakosok hangsúlyozták felszólalásaikban, hogy az állam nem tekinti őket teljes jogú argentinoknak. Véleményük szerint az argentin politikai hatalom a lítium kitermelésére és értékesítésére irányuló gazdasági törekvések oltárán feláldozza a helyi közösségek társadalmi berendezkedését és kulturális örökségét. Az ellenállók szerint a tőkeérdek csupán a földjeik értékét ismeri el, de az ott élő emberek szempontjait teljesen figyelmen kívül hagyja.

Ez a feszültség a tüntetéseken etnikai kérdéseket is felszínre hozott. A felszólalók egy része felvetette, hogy ha az állam nem tekinti őket egyenrangú állampolgároknak, akkor miért kötelező számukra hivatalos iratokat, például argentin személyi igazolványt használni. Ennek feloldására két alternatívát vázoltak fel. Az első javaslat szerint az állami dokumentumokban elsődlegesen azt kellene feltüntetni, hogy az adott személy mely közösséghez – például kecsua, kolla vagy

guaraní – tartozik, nem pedig azt, hogy argentin állampolgár. Másrészt azt is megfogalmazták, hogy amennyiben az argentin állam nem ismeri el kultúrájukat, és nem képviseli érdekeiket, nem kívánnak a továbbiakban a fennhatósága alá tartozni. Nyomatékosították, hogy kultúrájuk központjában nem a piacgazdaság, hanem a természet, a Pachamama áll.

A KULTURÁLIS IDENTITÁS VÉDELME

Az őslakos közösségek lítiumbányászattal szembeni ellenállásának egyik legfőbb célja a kultúrájuk és hitrendszerük védelme, amely elválaszthatatlan a közösségi földek fenntartásától. A közösségi életre berendezkedett helyi őslakos csoportok tartanak a kitermelés terjedésével érkező individualizációtól és a kulturális homogenizációtól. Földjeik elvesztése ilyen értelemben fizikai, szellemi és társadalmi összeomlást idézhet elő. A jelenlegi ellenállást átható, a fogyasztói társadalom értékrendjével szembeni kritika a purmamarcai közösségben különösen erős, mivel a környező településekhez képest is radikálisabban képviselik az őseiktől örökölt világnézetet. A globalizációs folyamatok hatására sok közösségből kiszorult gyakorlat, mint a természetgyógyászat, az otthonszülés, az áldozati rítusok gyakorlása vagy a népművészet ápolása, számukra a mindennapi élet részét képezi.

A purmamarcai őslakosok egy része szinte lehetetlen feladatnak látja lítiumbányászat megakadályozását, hiszen ha nem az ő területeiken, akkor egy másik, hasonló geológiai adottságokkal rendelkező sóföldön kerül majd sor a kitermelésre. Mégis hisznek abban, hogy érdemes láthatóvá tenni a tőkefelhalmozás logikájának hatásait az érintett területeken, hogy az így szerzett szélesebb társadalmi támogatás segítségével némi nyomást gyakoroljanak a hatalomra.

Ugyanakkor sok őslakos bizalma megrendült az állami rendszerekben az állami jelenlét tartós hiánya, a térség specifikus problémáinak elhanyagolása és a marginalizáció miatt. Ők alternatív megoldásként tekintenek a lítiumipari vállalatokra, amelyek a beruházásaikkal nagyobb biztonságot és jobb életszínvonalat ígérnek. A helyiek közül sokan abban reménykednek, hogy a földek átengedésével évtizedek óta fennálló problémák oldódhatnak meg.

Mindazonáltal úgy érzik, felelősségük felszólalni a természet, a kultúrájuk és a közösségük védelme érdekében, illetve más őslakos közösségeket is motiválni arra, hogy ne engedjenek a politikai nyomásnak az anyagi előnyökhöz és a hatalomhoz való hozzáférés reményében. Fontos számukra, hogy kifejezzék egyet nem értésüket a zöld átállás természetátalakító hatásával és mögöttes értékrendjével, ezért céljaikat minél szélesebb körben igyekeznek láthatóvá tenni különböző eszközökkel.

AZ ŐSLAKOSOK ELLENÁLLÁSÁNAK FORMÁI

A vizsgált lítiumbányászat-ellenes mozgalom teret engedett a cselekvési formák változatosságának. A megmozdulások egyik deklarált célja az volt, hogy széles társadalmi körben láthatóvá tegyék a közösségeket ért igazságtalanságokat, amihez sokoldalú, kommunikációs és fizikai jelenletre épülő stratégiát alkalmaztak. Az ellenállási formák gazdagsága sokat merített a generációk mozgalmi összefogásából.

Mivel több helyszínen, Buenos Airesben, Jujuyban és a digitális platformokon párhuzamosan zajlottak szerveződések, az őslakos közösségek ellenállása rendkívüli távolságokat ölelt fel. A fejezet első részében azokat a nagyhatású és hosszabb távon is meghatározó csoportos megmozdulásokat elemzem, amelyek személyes részvételen alapultak, mint például a menetek, útlezárások, letáborozások és felvonulások. Ez követően külön egységként tárgyalom a kulturális rendezvényeket, ahol a különböző őslakos közösségek a hagyományaik kulturális reprezentációjára helyeztek nagyobb hangsúlyt. Végül kitérek az ellenállást övező különböző médiamegjelenésekre, amelyek a közösségek törekvéseit tágabb nyilvánosság elé vitték.

AZ ELLENÁLLÁS TÉRBELI ÉS KOLLEKTÍV GYAKORLATAI JUJUYBAN

Az ellenállás egyik legláthatóbb és legtartósabb formáját a tömeges akciók jelentették. Ezek a megmozdulások nemcsak szimbolikus erővel bírtak, hanem ténylegesen akadályozták a lítiumkitermelés megkezdését, így a politikai és gazdasági nyomásgyakorlás eszközévé váltak.

Az ellenállással kapcsolatos első személyes tapasztalatom egy ilyen eseményen született. Első purmamarcrai utam során buszunkat az útlezárás miatt megállásra kényszerítették, és várakoznunk kellett, míg az őslakosok megnyitották a barikádot az átmenő forgalom számára. A szervezők szórólapokat osztottak szét az utasok között, amelyben elnézést kértek a forgalom akadályozásáért, és világosan megfogalmazták a tiltakozásuk okát. A helyiek udvarias és határozott fellépése éles kontrasztban állt a médiában korábban megjelenő, agressziót sugalló reprezentációkkal. Az útlezárások során nem konfrontatív, hanem elkötelezett és tudatos közösségi jelenlét volt érzékelhető, és a résztvevők óvatosan, de nyitottan viszonyultak azokhoz, akik érdeklődtek a tiltakozás hátteréről. Első alkalommal, amikor hosszabb időt töltöttem a barikád melletti táborban, néhány perc beszélgetés után az éppen őrségben lévő, a tüzet őrző helyiek meghívtak, hogy csatlakozzam a közös ebédjükhöz. Az étkezés közben folytatott beszélgetések során közelebről is megismerhettem azokat az értékeket, félelmeket és célokat, amelyek összekötik a tiltakozások résztvevőit.

Purmamarcában az ellenállás szellemisége tükröződött a köztereket és házfalakat díszítő vizuális elemekben is. A Pachamamát ábrázoló falfestmények, az ősi kecsua és aymara szimbólumok és feliratok a lítiumbányászat természetromboló hatásaira hívták fel a figyelmet, és kifejezték a helyiek szakrális kötődését a Földanyához. Ezzel összhangban az útlezárásoknál használt, természetes anyagokból és újrahasznosított eszközökből emelt barikádok is a természettel való harmonikus együttélés eszményét közvetítették. A táborban és körülötte több helyen kitűzték az őslakosok zászlaját, a *Wiphalát*. Emellett rengeteg színes transzparenst használtak, amelyek olyan egyértelmű politikai üzeneteket hordoztak, mint „Éljenek a jogok, le a reformokkal”, „Ma lítium, holnap éhség”, „A víz többet ér, mint a lítium”, „A hatalom nem a kormányé, a hatalom a népé”. A transzparensek vizuálisan is egyértelművé tették, hogy az őslakosok miért ellenzik a lítiumbányászatot, és rámutattak azokra a rendszerszintű fenyegetésekre, amelyek a közösségeiket érintheti.

Mivel az alkotmány módosítása az ellenállás e formáját is megtiltotta, az útlezárás folyamatosan ki volt téve annak a veszélynek, hogy a kormányzó rendőri hatalmat bevetve lebontja a barikádokat és úttorlaszokat, hogy ismét szabaddá tegye a sóföldre vezető utat. Így

a helyiek a blokád idejére beköltöztek a felhúzott táborba, és hat-hét-fős turnusokban őrködtek. Az ellenállók attól is tartottak, hogy ha kormányzó lebontja az útlezárást, akkor kezdetét veszi a vitatott alkotmánymódosításban szintén jóváhagyott kilakoltatási hullám. Beszámolóik szerint ez közel négyszáz őslakos csoportot érintett, akik, mivel ősük jóval az első hódítók előtt kezdtek el ezeken a területeken élni, nem rendelkeztek hivatalos földtulajdoni okmányokkal. A zöld átállás helyben tapasztalható következményeként az őslakos közösségek a kapitalista rendszer által okozott súlyos társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek áldozataivá válhatnak – éppen azért, mert nem birtokolni akarják a földet, hanem együtt élni vele.

Bár a Salinas Grandes-i útlezárások résztvevőit is érintette a kilakoltatási hullám veszélye, ők kevésbé tartottak ettől, mivel a sóföldtől távol, elszórtan, kisebb tanyákon élnek. Attól sokkal jobban féltek, hogy a mindennapi megélhetésüket és addigi életformájukat alkotó állattartási és mezőgazdasági tevékenység kerül veszélybe, ha nem lesz elegendő, vagy szennyezetlen talajvíz a lítiumkitermelést követően. Egy több évtizede kecsketartással foglalkozó idős gazda különösen súlyos fenyegetésként emelte ki, hogy a kitermelés expanziója nemcsak az otthonát, hanem egész eddigi életmódját is gyökeresen megváltoztathatja, és a bányában való munkavállalásra kényszerítheti őt.

KULTURÁLIS RENDEZVÉNYEK ÉS PERFORMANSZOK

A Buenos Aires központjában lévő Lavalle téren táborozó őslakosok az ellenállás markáns és figyelemfelkeltő formáját választották. A demonstráció helyszíne tudatos döntés volt: a Legfelsőbb Bíróság épületével szemben állva nagyobb nyomatékot kapott az igazságosság iránti követelésük. A főként purmamarcai, humahuacai, tilcarai és a Salinas Grandes mentén élő őslakosok ilyen módon kifejezett tiltakozása szimbolikus jelentéssel is bír: elmondásuk szerint Buenos Airesben jellemző az a sztereotípia, miszerint a jujuyiak az ország legszigeteltebb, hegyvidéki részén élnek, ezért zárkóztak és távolságtartóak. Erre is akartak reagálni azzal, hogy a Tercer Malón de la Paz során harmadszor is átszelték az országot, és a főváros egyik legforgalmasabb csomópontjánál kezdtek demonstrációba. Úgy vélték, hogy az otthonuk

és megszokott kényelmük feladásával Buenos Airesbe utazva azt üzenik: akkor szólalnak fel, amikor valóban van mondanivalójuk.

Az őslakosok vezette menet 2023 augusztusában, vagyis az argentin tél utolsó hónapjában érkezett meg a fővárosba. Az időjárás viszonyosságai és a kényelmi megfontolások ellenére sátrakat és ponyvákat állítottak fel a téren, kijelentve, hogy mindaddig maradnak, amíg Alberto Fernández (az akkori elnök) és az igazságügyi miniszter nem fogadja őket, vagy nem történik egyéb érdemi előrelépés ügyükben. A sáttábor kialakításához csupán a legszükségesebb eszközöket hozták magukkal: hálósákokat, pokrócokat, molinókat, zászlóikat, valamint a rituálékhoz szükséges gyógynövényeket és hangszereket. A lecsupaszított egyszerűség önmagán túlmutató üzenetet hordozott: a föld mindenkié, és az azon folytatott, közösségben, őseik hagyományait követő élethez kevés is elegendő – akár hónapokon át, egy városi térben is. Az idő múlásával egyre többen ajánlottak fel adományként élelmiszert és eszközöket, így módon hozzájárulva a demonstráció eltökéltségéhez.

A politikai hatalom sokáig reakció nélkül hagyta a tüntetők kiállását. Ez azonban nem szegte a tüntetők kedvét és a Lavalle tér időközben közösségi térré alakult. A tüntető őslakosok elkezdtek egyre tudatosabban használni az elfoglalt parkot és a rendelkezésükre álló időt arra, hogy bemutassák a társadalmi üzeneteiket, kultúrájukat, és személyesen találkozzanak a fővárosban élőkkel. Nyitott párbeszédet kezdeményeztek a helyiekkel a lítiumkitermelés környezeti és gazdasági veszélyeiről. Ezeken a fórumbeszélgetéseken hangsúlyozták, hogy a lítiumból származó haszon nem az országot gazdagítja, hanem a kitermelést végző vállalatokat, amelyek az olcsó nyersanyag miatt érkeztek a térségbe. Az országos gazdasági válság következményeképpen fokozódó társadalmi igazságtalanság tapasztalata miatt az őslakosok környezetpolitikai és gazdasági témájú megszólalásaihoz egyre többen tudtak kapcsolódni.

A közösség tagjai fokozatosan különféle kulturális programok szervezésébe kezdtek azzal a céllal, hogy a körülmények ellenére is teret biztosítsanak a hagyományok tiszteletének és megmutassák azokat az érdeklődők számára. A tér meghatározó pontjává és a Buenos Aires-i ellenállás szimbólumává vált a tüntetők által állított, hagyományos népviseletet viselő őslakos asszonyt ábrázoló szobor. A téli hónapok múltával egyre gyakrabban szerveztek esti szabadtéri programokat, ahol sokszor néptánc- és népdaloktatás zajlott. Emellett

kézműves vásárokat is tartottak, ahol a résztvevők saját készítésű hagyományos tárgyakat kínáltak eladásra.

A kulturális programokban kiemelt szerepet kapott a zene. Számos koncertet szerveztek olyan zenészek fellépésével, akik művészetükkel fejezték ki szolidaritásukat. A Buenos Aires-i demonstráció kulturális eseményei nem csupán a láthatóságot növelték, hanem a tiltakozás performatív dimenziójának kiaknázásával narratív szinten is erősítették azt. A városi térben való jelenlét lehetővé tette egy alternatív diskurzus megjelenítését, amely egyszerre veti fel a gazdasági kizsákmányolás, a környezetpusztítás és a közösségi értékek kérdéseit.

MÉDIAKAMPÁNYOK ÉS DOKUMENTÁCIÓ

Purmamarca-ban az útlezárásokon ismerkedtem meg egy helyi újságíróval, aki médiakapcsolatai révén aktívan igyekezett hiteles információkat eljuttatni különböző sajtófelületeknek a lítiumbányászat elleni tiltakozás háttéréről és az ellenállás céljairól. Kiemelte az online láthatóság jelentőségét, és különösen a közösségi média szerepét abban, hogy a helyi küzdelem országos és nemzetközi figyelmet is kapjon.

Az ellenállók létrehoztak egy Instagram oldalt a „Cuenca de Salinas Grandes” néven, ahol a mai napig megosztják a legfontosabb információkat saját közösségükkel és az ellenállás mellett elkötelezett követőkkel. Ám nem csupán tájékoztatnak, hanem mozgósítanak is az ellenállás szlogenévé vált gondolattal „El agua vale más que el litio”. A vizuális platformok használata amellet, hogy az ellenállás dokumentálást szolgálja, és láthatóvá teszi a lítiumipar által veszélyeztetett kulturális és természeti örökségeket, kulcsszerepet játszik a közösségi hálózatok bővítésében is, amely hozzájárulhat a döntéshozókra gyakorolt hatás nagyobb sikerességéhez.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány azt elemezte, milyen társadalmi és környezeti hatásokat gyakorol a lítiumkitermelés a Salinas Grandes sóföld közelében élő őslakos közösségekre, illetve milyen típusú kizsákmányolással kell

szembenézniük. Emellett bemutatta azokat az ellenállási mozgalmakat is, amelyeket az érintett közösségek indítottak jogaik védelme és földjeik megóvása érdekében.

Az ökológiai válság valódi megoldása érdekében az elektromobilitás kérdéseinek vizsgálatát már a nyersanyagkitermelés első szakaszára ki kell terjesztenünk. Ezáltal tudjuk kétségbe vonni a jelenlegi gazdasági modell fenntarthatatlan elemeit, például az erőforrások és az energia túlzott és szükségtelen felhasználását. A cél nem csupán a környezet terhelésének csökkentése, hanem egy olyan alternatíva kidolgozása, amely egyensúlyt teremt gazdaság, társadalom és környezet között – ahogy azt a *Fordulat 27., Szolidáris gazdaság* című lapszáma is javasolta.

A fent említett összefüggések fényében az elektromobilitás nem tekinthető valódi zöld átállásnak, amennyiben annak környezeti és társadalmi hatásait globálisan vizsgáljuk. Bár egy adott térségben a szén-dioxid-kibocsátás csökkenhet, ez nem feltétlenül jelent egyet a teljes folyamat fenntarthatóságával. Ha a globális munkamegosztás más területein súlyos környezeti problémák – például vízhiány –, illetve társadalmi hátrányok – például a helyi közösségek demokratikus jogokból való kizárása – jelentkeznek, akkor az elektromobilitás valójában csak áthelyezi a környezeti és társadalmi terheket egyik régióból a másikba, ahelyett hogy valóban csökkentené azokat. A lítiumalapú elektromobilitás a kapitalista gazdasági rendszeren belül újratermeli a globális egyenlőtlenségeket és ökológiai károkat, különösen a Lítium-háromszög térségében, ahonnan a legnagyobb mennyiségben kerül a világpiacra. Ezek a hatások komolyan megkérdőjelezhetővé teszik a zöld átállás valódi üzenetét és szándékát a fenntarthatóság és társadalmi igazságosság tekintetében.

A Salinas Grandes mentén zajló ellenállás kiemelt jelentőséggel bír, mivel hosszú évek óta eredményesen képes megvédeni a sóföldet. 2023 augusztusában az argentin előválasztásokon veszített a Jujuyt két cikluson át kormányzó Gerardo Morales, és az új kormányzó, Carlos Sadir hivatalba lépését követően némi pozitív előrelépés mutatkozik. Ugyanis Sadir a fenntartható bányászat elveit hirdeti, amelynek diskurzusába a közösségeket partnerként vonja be. A vízprobléma megoldása azonban továbbra is várat magára.

Javier Milei, az új, szélsőjobboldali és radikálisan piacpárti argentin elnök 2023. december 10-én került beiktatásra, akinek a lítiumkérés akkor még nem került központi szerepbe. Később azonban világossá vált igazodása az Egyesült Államok kormányának és az amerikai vállalatok geopolitikai érdekeihez (Gómez Lende 2024; Hauser 2023). Az AIDA nemzetközi környezetvédelmi jogi szervezet jelentése szerint első intézkedései között fogadta el a 70/2023 számú Decreto de Necesidad y Urgencia (DNU) rendeletet (Boletín Oficial, 2023), amely felhatalmazza a végrehajtó hatalmat, hogy a Kongresszus megkerülésével módosítson vagy megszüntessen állami struktúrákat és intézményeket. Ennek értelmében megszűnt a Nemzeti Bányászati Kereskedelmi Rendszer és a Nemzeti Bányászati Információs Bank, megfosztva ezzel a kormányt a kitermelés szabályozásának kulcsfontosságú eszközeitől. Ezt követően, 2024 februárjában, bejelentették a Nemzeti Óslakos Ügyek Intézetének (INAI) felszámolását is, amely az egyetlen, óslakosokkal kapcsolatos ügyekre szakosodott nemzeti szerv volt.

Ezzel párhuzamosan a kormány olyan intézkedéseket is kezdeményezett, amelyek a Jujuy tartományban már korábban alkalmazott represszív mintát igyekeznek országos szintre emelni – úgymint a tiltakozások jogának korlátozását, a közterületi demonstrációk kriminalizálását és a társadalmi szervezetek üldözését (AIDA, 2024). A közrend védelmére hivatkozva szinte minden olyan tiltakozást bűncselekménynek minősít, amely akadályozza a közlekedést, és új büntetőjogi kategóriákat javasol a demonstrációk szervezőivel szembe. A represszió a sajtót és szólásszabadságot is érinti. Az Universidad de Buenos Aires et al. (2024) jelentése részletesen dokumentálja az újságírók elleni fizikai támadásokat, a rendőri túlkapásokat, amelyek a tiltakozások tudósítása közben váltak rendszeressé. Mindezekre reagálva az ENSZ 2025. májusában hivatalosan is figyelmeztette az argentin kormányt, hogy a tiltakozások elnyomására és kriminalizálására tett kísérletei szembemennek a nemzetközi joggal, és felszólította a hatóságokat a nemzetközi normák betartására (OHCHR-Special Procedures, 2025; CELS, 2025).

A 70/2023-as rendelet több, mint háromszáz szabályozást helyezett hatályon kívül, köztük a 26.737-es számú Földtörvényt is, amely megszüntette a külföldi földtulajdon korlátozásait, és lehetővé tette állandó vízkészleteket tartalmazó vagy vízparti területek értékesítését

– jelentősen megkönnyítve ezzel a bányavállalatok hozzáférését a stratégiai vízkészletekhez (Gómez Lende 2024; Hauser 2023). Az őslakos közösségek azonban súlyos árat fizettek: a hetekig tartó tiltakozások fenntartásáért tett erőfeszítéseik tetejébe a rájuk szabott büntetőeljárások következményeivel is számolniuk kellett.

A jujuyi őslakosok globális tőkével szembeni ellenállása saját kultúrájuk védelmében példaértékű, és mindannyiunk számára tanulságos lehet. A zöld átállás és az elektromos akkumulátorgyártás globális ügy, amely a perifériától a centrumig mindannyiunkat érint, társadalmi, gazdasági, politikai átalakulásokat vonva maga után. Az őslakos közösségek fellépése rávilágít arra, hogyan ássa alá a profitorientált gazdasági rendszer közösségek földhöz, kultúrához és erőforrásokhoz való jogát, miközben kizsákmányolja a természetet multinacionális vállalatok érdekei mentén. A jujuyi őslakosok ellenállása felhívás a jelenlegi rendszer újragondolására, amely a gazdasági növekedést és a tőkefelhalmozást helyezi előtérbe az emberek és a természet kölcsönös viszonya, valamint jólléte helyett, különösen napjainkban a globális vízválság küszöbén.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- AIDA (2024). *Fiebre por el litio: Derechos de pueblos indígenas bajo amenaza en Jujuy, Argentina* [jelentés]. Elérhető: <https://aida-americas.org/es/fiebre-por-el-litio-derechos-de-pueblos-indigenas-bajo-amenaza-en-jujuy-argentina> (Letöltve: 2025.04.13)
- Boletín Oficial Jujuy (2016). *Reforma constitucional de Jujuy* [alkotmánymódosítás]. Elérhető: <https://boletinoficial.jujuy.gob.ar/wp-content/uploads/2016/Boletines/Varios/Cons.Provincial.Jujuy.pdf>
- Boletín Oficial de la República Argentina (2023). *Decreto de Necesidad y Urgencia N° 70/2023* [alkotmánymódosítás]. Elérhető: <https://www.argentina.gob.ar/normativa/nacional/decreto-70-2023-395521>
- CEPPAS (2023). *Informe sobre la reforma constitucional en Jujuy*. Elérhető: <https://ceppas.org.ar/wp-content/uploads/2023/06/Informe-Jujuy.pdf>
- FARN (2012). FARN capacitó a miembros de 33 comunidades originarias de las Salinas Grandes [cikk]. Elérhető: <https://farn.org.ar/farn-capacito-a-miembros-de-33-comunidades-originarias-de-las-salinas-grandes-2/> (Letöltve: 2025.04.13)

- FARN (2020). Extracción de litio en Salinas Grandes y Laguna de Guayatayoc [cikk]. Elérhető: <https://farn.org.ar/extraccion-de-litio-en-salinas-grandes-y-laguna-de-guayatayoc/> (Letöltve: 2025.04.13)
- FARN (2023). *Documento sobre la reforma constitucional en Jujuy* [elemzés]. Elérhető: <https://farn.org.ar/wp-content/uploads/2023/07/Documento-FARN-reforma-constitucional-en-Jujuy.docx-1.pdf>
- Fornillo, Bruno (2015). *Geopolítica del Litio: Industria, Ciencia y Energía en Argentina*. El Colectivo-CLACSO. Elérhető: <https://biblioteca.clacso.edu.ar/clacso/se/20150918095017/Geopolitica.pdf>
- Fornillo, Bruno (2018). La energía del litio en Argentina y Bolivia: comunidad, extractivismo y posdesarrollo. *Colombia Internacional*, 93, 179–201 Elérhető: <https://journals.openedition.org/colombiaint/8015?lang=pt> (Letöltve: 2024.11.13). <https://doi.org/10.7440/colombiaint93.2018.07>
- Gómez Lende, Sebastián (2024). Extractivismo, narrativas del desarrollo y el mito del “efecto derrame”: el caso de la minería del litio en Argentina. *Ería Revista Cuatrimestral de Geografía*, 23(3), 311–335. <https://doi.org/10.17811/er.43.2023.311-335>
- Gómez Lende, Sebastián (2024). Acumulación por desposesión basada en redistribuciones estatales: el caso de la minería del litio en Argentina (1991–2024). *REVISTA DE HISTORIA Y GEOGRAFÍA*, 51, 143–173. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=9898553>
- Harvey, David (2009): Az „új” imperializmus – Felhalmozás kisemmizés által. *Fordulat*, 7, 78–106. Elérhető: http://fordulat.net/pdf/7/harvey_szepe.pdf (Letöltve: 2025. augusztus 22.).
- Hauser, Irina (2023). Para qué el DnU de Milei derogó la Ley de Tierras. El litio, el agua y el suelo con bandera de remate. Elérhető: <https://www.pagina12.com.ar/698455-la-ley-de-tierras-y-el-decreto-que-en-peligro-el-suelo-el-ag>
- López Steinmetz, Rómina (2024). *El libro del litio argentino 2024*. Calameo. Elérhető: <https://www.calameo.com/read/00767653870d668c745a9> (Letöltve: 2025.04.13).
- Marconi, Patricia és Clark, Amelia (2023). *Informe anual del litio 2023 (IAF)* [jelentés]. Elérhető: https://tallerecologista.org.ar/wp-content/uploads/2023/08/IAF_2023_COMPLETO.pdf
- Moore, Jason W. (2019). Az olcsó természet vége, avagy rájöttem, hogy nem kell féltetni “a” természetet, meg is lehet szeretni a kapitalizmus válságát. *Fordulat*, 25, 17–52.
- OHCHCR (2025). *UN experts urge Argentina to comply with international standards on the right to protest*. Special Procedures of the Human Rights Council.

- Elérhető: <https://www.cels.org.ar/web/wp-content/uploads/2025/07/DownloadPublicCommunicationFile-1.pdf>
- Rónay, P. Tamás (2021). A lítium jelenti a jövőt? Vannak hátrányai is a használatának? *XForest*, 2023. május 3. Elérhető: <https://xforest.hu/litium/> (Letöltve: 2024.11.04).
- Secretaría Minería de la Nación (2021). Informe Litio. Elérhető: https://www.argentina.gob.ar/sites/default/files/informe_litio_-_octubre_2021.pdf
- Simpkins, Laura Grace (2021). The side effects of lithium mining. *Wellcome Collection*, 2021. szeptember 21. Elérhető: <https://wellcomecollection.org/stories/the-side-effects-of-lithium-mining> (Letöltve: 2025.04.13).
- Solá, Rodrigo (2016). Kachi Yupi: Un ejercicio de autodeterminación indígena en Salinas Grandes. Buenos Aires: Fundación Ambiente y Recursos Naturales (FARN). Elérhető: <https://farn.org.ar/documentos/30487/> (Letöltve: 2025.04.13).
- Sticco, Marcelo (2018a). El impacto de la explotación del litio en las reservas de agua dulce. Provincia de Jujuy, Argentina. Conversatorio “El impacto del litio en las reservas de agua”. UNJU. Október 2018.
- Sticco, M. (2018b). ¡Litio al agua! *Revista Pulso Ambiental*, 10, No todo lo que brilla es litio, 17–18. Fundación Ambiente y Recursos Naturales (FARN).
- Tierra Viva (2023). Movilización indígena contra la cuestionada reforma constitucional en Jujuy. *Tierra Viva*, 2023. június 9. Elérhető: <https://agenciatierraviva.com.ar/movilizacion-indigena-contra-la-cuestionada-reforma-constitucional-en-jujuy/> (Letöltve: 2025.04.13).
- Universidad de Buenos Aires; Federación Argentina de Trabajadores de Prensa (FATPREN); Sindicato de Prensa de Buenos Aires SiPreBA (2024). Informe sobre libertad de expresión en Argentina 2024. Elérhető: <https://www.sipreba.org/wp-content/uploads/2024/12/INFORME.-LIBERTAD-DEEX-PRESION-FINAL.pdf>
- USGS (2025). LITHIUM [adatbázis]. Elérhető: <https://pubs.usgs.gov/periodicals/mcs2025/mcs2025-lithium.pdf>
- Wetlands International (2021). Conservación de humedales altoandinos y una minería de litio ajustada a estándares sociales y ambientales. 2024. április 9. Elérhető: <https://lac.wetlands.org/en/publication/for-a-more-responsible-approach-towards-lithium-mining-in-the-high-andean-wetlands/> (Letöltve: 2024.11.29).